

Література:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. – доступний з: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/.
2. Лухтай Л. К. Шляхи вдосконалення класного й позакласного читання // Початкова школа. – 1989. – № 5. –С. 18-19.

Лебедєва Л.В.*

**РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ**

Стаття присвячена потенціалу уроків читання в початковій школі щодо розвитку критичного мислення учнів.

Демократичні зміни, що відбуваються в суспільстві, позначаються і на завданнях шкільної освіти. Вирішення сучасних проблем удосконалення освіти пов'язано з переходом до розробки інноваційної технології, яка має базуватися на підвищенні рівня пізнавальної активності учня, перенесення акцентів з процесу відтворення на процеси розуміння й мислення.

Упровадження нових освітніх технологій особистісно зорієнтованого навчання на уроках читання, на нашу думку, – це передумова активної пізнавальної діяльності учнів: нестандартна, цікава, творча робота, яка пробуджує в дітей інтерес до знань і сприяє емоційному, духовному та інтелектуальному розвитку школярів. Однією з інноваційних технологій, що допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення.

Розвиток критичного мислення стає дуже актуальним під час інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин, без ефективного розв'язання проблем, значну частину яких неможливо передбачити. Саме тому очевидна життєва необхідність розвитку критичного мислення дітей.

Термін «критичне мислення», який поширюється у практиці навчальних закладів різних країн світу з кінця ХХ століття, пройшов непростий шлях свого становлення в системі освіти України. У слові «критичний» до тих пір часто бачили негативний аспект – словосполучення «критичне ставлення» скоріше ототожнювалося із фразою «негативне ставлення», тобто таке, що містить зауваження, критику, несприйняття. Власне, поява терміна «критичне мислення» не лише започаткувало новий напрям у дослідженні процесів мислення, а й докорінно змінили стереотип щодо слів з коренем «критик».

Однак словосполучення «критичне мислення» зайняло своє місце у працях науковців поступово. Цьому передували до-

* **Лебедєва Л.В.**

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

слідження процесів мислення, які автори характеризували як «творче», «ефективне». Термін «критичне мислення» почали активно застосовувати лише в 70 роках ХХ століття. Та дослідники цього поняття знаходять його коріння ще в роботах таких мислителів, як Платон, Аристотель, Фома Аквінський, Дж. Міль, Б. Рассел та К. Поппер.

Проте справді широко визнаним «батьком» сучасних традицій у дослідженні критичного мислення, за словами американського науковця Алека Фішера, є Джон Дьюї. Певні дослідження мислення, які створили передумову для сучасного розуміння поняття критичного мислення містяться, окрім згаданого Дьюї, у роботах Бенджаміна Блума.

Формування основ критичного мислення розпочинається вже в початковій школі. Уроки читання мають навчити дітей добре читати, що надто важко, тому що існує велика відмінність у начитаності, у володінні технікою читання, в інтересі до предмета. До того ж, крім безпосереднього читання, сам урок включає і екскурсії, і спостереження, і бесіди етичного порядку тощо. Розв'язати ж проблему навчання дітей читанню й зацікавити їх у ньому повинен урок позакласного читання, який має вплинути на формування в школярів навички читання, адже вона більш ефективно розвивається при самостійному читанні нових текстів, що й відбувається у процесі підготовки до уроків позакласного читання.

Між класним і позакласним читанням немає чіткої межі; ці уроки взаємно пов'язані. Але якщо на уроках читання велика увага надається техніці читання, то вчитель мусить пам'ятати, що без допомоги додаткового читання (позакласного) ніколи не навчити дітей по-справжньому глибокому розумінню змісту. Саме цьому і сприяє використання прийомів та методів критичного мислення. Такі уроки позакласного читання допомагають учням глибше розуміти зміст творів, не боятися висловлювати власну думку, підвищують пізнавальну активність дітей. Пріоритет індивідуальних, парних, групових видів діяльності дослідницького, пошукового, творчого характеру дозволить підняти уроки позакласного читання на новий рівень.

Як правило, учитель, навчаючи школярів читати й розуміти художній текст, використовує такі традиційні методи та прийоми: виразне читання вголос, читання мовчки – «про себе», переказ прочитаного, словникова робота, бесіда.

Проте кожний творчий учитель має у своєму арсеналі набір сучасних методів викладання, які сприяють активному навчанню учнів і розвитку в них критичного мислення. Саме ті уроки читання, на яких учні запитують, творять, вирішують, інтерпретують та дебатують за змістом твору, виховують живий інтерес дитини до книги. Дослідження показують, що саме на активних заняттях за технологією розвитку критичного ми-

Українська мова
слення учні засвоюють матеріал найбільш повно і з користю для себе.

Тому, застосовуючи на уроках позакласного читання прийоми і методи критичного мислення, учитель досягає набагато кращих результатів.

На підготовчому етапі учні читають ще погано, у результаті може бути порушена цілісність сприйняття, тому такий прийом, як «читання частинами» допоможе краще проаналізувати текст, усвідомити його зміст, зробити певні висновки. У процесі бесід за прочитаним потрібно відходити від запитань та завдань, які вимагають лише відновлення прочитаного: тут необхідно розвивати аналіз, питання повинні нашоувувати школярів на роздуми, зіставлення, висновки.

На навчальному етапі учні виражають своє ставлення до прочитаного, дають поради у проблемних ситуаціях, роздумують над тим, як нова інформація може знадобитися в повсякденному житті.

Діти чутливі до чужого горя та радості, їм доступні проблеми, їх радують чесні люди та не подобаються нечесні, підлі. У дітей розвинена уява, вони співчують героям художніх творів, входять у роль під час інсценізації та переказу. Усе це необхідно враховувати при організації уроку позакласного читання.

Не можна навчитися краще думати, просто читаючи, чи слухаючи учителя. Суттєвим компонентом критичного мислення є установка на нього. Людині, яка користується критичним мисленням, притаманні певні особистісні якості.

Особливостями уроків читання та позакласного читання, побудованих на засадах критичного мислення, є:

- у навчання включаються завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня;
- навчальний процес організовується як дослідження учнями певної теми або проблеми;
- результатом навчання є не засвоєння фактів чи чужих думок, а вироблення власних суджень;
- учні вмотивовані для обговорення проблем і здатні до співпраці.

Урок, побудований за технологією розвитку критичного мислення, має трифазну структуру: фаза актуалізації, фаза побудови знань, фаза консолідації.

Фаза *актуалізації* має на меті:

- актуалізувати («оживити») в пам'яті учнів уже наявні знання;
- установити мету навчання;
- зосередити увагу учнів на темі;
- представити контекст для того, щоб вони зрозуміли нові ідеї.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Фаза *побудови знань* відбувається в основній частині уроку й має на меті:

- порівняти очікування учнів із тим, що вивчається;
- переглянути очікування та висловити нові;
- зробити висновки й узагальнення матеріалу;
- поєднати зміст уроку з особистим досвідом учня;
- поставити запитання до вивченого на уроці матеріалу.

Фаза *консолідації* має на меті:

- узагальнити основні ідеї;
- обмінятися думками;
- виявити особисте ставлення.

Спеціальні методи навчання, які забезпечують розвиток критичного мислення учнів, можна використовувати, починаючи зі старших класів початкової школи. На уроках читання та позакласного читання найчастіше застосовуються наступні методи.

Припущення на основі запропонованих слів. Цей метод застосовується під час актуалізації для того, щоб налаштувати учнів на сприйняття художнього тексту, який вони будуть читати або слухати на уроці. Учні в парах або малих групах спільно складають певну історію, використовуючи кілька слів, узятих із твору.

Спрямоване слухання та обмірковування. Учні слухають твір, який їм читає вчитель, і роблять припущення стосовно того, про що буде йти мова в тексті далі. Учитель просить школярів час від часу звіряти свої припущення з текстом твору і висловлювати нові припущення.

Спрямоване читання. Метод дозволяє спрямовувати учнів при самостійному читанні («про себе») за допомогою запитань щодо рівня розуміння. Читаючи твір по кілька абзаців, учні шукають відповіді на поставлені запитання. Читання відбувається із зупинками та обговоренням прочитаного.

Карта персонажів. Завдання, при виконанні якого застосовується графічний організатор – для того щоб допомогти учням проаналізувати головних персонажів. Цей метод допомагає школярам записати риси героїв і графічно зобразити їх з метою порівняння та протиставлення.

Семантична карта. Завдання, при виконанні якого застосовується графічний організатор – для того щоб побачити, які в учнів є асоціації стосовно ключового поняття художнього твору.

Дошка запитань. Місце, де учні записують свої запитання щодо прочитаного твору.

Залиште останнє слово за мною. Метод обговорення, коли учні по черзі коментують ту цитату, яку вони вибрали в тексті.

Обміркуйте – об'єднайтеся у пари – обміняйтеся думками. Методика, що передбачає формулювання певного запитання

для всього класу: спочатку учні обмірковують власні відповіді самостійно, потім зі своїм сусідом по парті порівнюють свої відповіді, учитель вибірково викликає кілька пар і просить їх поділитися своїми відповідями з усім класом.

Дебати. Цей метод дає можливість учням попрактикуватися в тому, як формулювати твердження та захищати їх аргументами в умовах, коли інші висувують свої твердження.

Таким чином, системне запровадження технології критичного мислення на уроках читання в початковій школі призводить до того, що всі учні поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, уміння самостійно вчитися, критично мислити, але й використовувати свої знання в повсякденному житті. Саме початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення як пріоритетного напрямку виховання особистості сучасної молодшої людини.

Література:

1. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метью С., Макінстер Д.; Наук. ред. мпередм. О. І. Пометун. – К. : Плеяди, 2006.
2. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. -метод. посібн. – К. : А. С. К., 2004.
3. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів / Ковальова Вікторія Іванівна. – Режим доступу: <http://osvita.ua/doc/files/news/82/8206/kr...>

Мануйлова Н.А.*

ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО ПРИРОДИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розкривається особливості діяльності педагогів щодо виховання ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів загальноосвітньої школи як чинника трансформації світогляду в соціальну активність громадянина.

Екологічна ситуація, що склалася сьогодні в Україні, не може залишити байдужим кожного, хто хоч трішки вболіває за долю навколишнього середовища, за своє майбутнє та за майбутнє своїх дітей. Природні катастрофи, зумовлені діяльністю антропогенного фактора, стали настільки непередбачуваними та зловісними, що можуть привести до найжахливіших наслідків. Однією з причин загострення екологічних проблем є низький рівень екологічної культури людей. Отже, одним із пріоритетних завдань освітньої галузі, держави і суспільства в цілому є екологічне виховання дітей та молоді задля збереження здоров'я та життя людства.

Щоб змінити споживацькі стереотипи у ставленні до при-

* © Мануйлова Н.А.